

**สาขาวิชาการศึกษานักเรียน
และการศึกษานอกระบบ**

การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

ความหมาย

การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self - directed Learning) เป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนมีความริเริ่มในการวิเคราะห์ และตัดสินใจว่าต้องการเรียนรู้สิ่งใด หลังจากนั้นจะกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ รวมทั้งการระบุถึงวิธีการค้นคว้าที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ จนกระทั่งสุดท้ายผู้เรียนสามารถตรวจสอบ-ทบทวนถึงผลสัมฤทธิ์และความสำเร็จในการเรียนของตนเองได้ (Knowles. 1975)

คุณลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

การให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ต้องพิจารณาเชื่อมโยงกับคุณลักษณะต่างๆ ที่คาดหวังให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนและกระบวนการเรียนได้แก่

1. สามารถเพิ่มความรับผิดชอบให้กับผู้เรียนแต่ละคนในการตัดสินใจทุกขั้นตอน รวมทั้งสามารถควบคุมตนเองให้มีความมานะบากบั่นต่อการเรียนรู้
2. การนำตนเองได้ถือว่าเป็นคุณลักษณะดีที่สุดที่มีอยู่ในตัวบุคคลทุกคน สามารถนำไปใช้ได้ในทุกสถานการณ์ของการเรียนรู้
3. การนำตนเองได้นั้น ไม่จำเป็นว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นโดยอยู่ห่างไกลจากผู้อื่น สามารถเรียนรู้ในท่ามกลางผู้อื่นได้
4. ผู้เรียนโดยการนำตนเองจะสามารถถ่ายโอนการเรียนรู้ จากความรู้และทักษะในสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์อื่นๆ ได้
5. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งทรัพยากรทั้งหลาย เช่น การอ่านด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการเข้ากลุ่มเพื่อ

ทบทวนความรู้ การฝึกปฏิบัติงานกิจกรรมการเขียนเพื่อรายงานผลการเรียน เป็นต้น

6. บทบาทของครู-ผู้สอนที่มีประสิทธิภาพในการสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นสิ่งที่สามารถดำเนินการได้ เช่น การสนทนากับผู้เรียน การเสนอแนะแหล่งและสื่อการเรียนรู้ การประเมินผล การเรียนรู้ การส่งเสริมการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ เป็นต้น

7. สถาบันการศึกษาจำนวนมากพยายามหาทางสนับสนุนวิธีการศึกษาด้วยตนเองผ่านการเรียนรู้ระบบเปิด (open learning) ส่งเสริมการเรียนรู้รายบุคคล เปิดสอนรายวิชา และการจัดโปรแกรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ

พัฒนาการด้านความคิด

ในสังคมทั้งตะวันตกและตะวันออก ต่างคุ้นเคยกับคำว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองมาช้านาน แต่ยังไม่มีการนำแนวความคิดนี้มาทำการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มาในช่วงต้นของคริสต์ศักราชที่ 1980 ในวงการการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ ได้หยิบยกเรื่องนี้มาศึกษาอย่างจริงจัง แล้วพัฒนาแนวความคิดเรื่อง “การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง” ขึ้นมา ทำให้มีลักษณะเป็นวิชาการมากขึ้น มีทฤษฎีและหลักการที่เป็นระบบ มีแนวทางที่ชัดเจนสำหรับนำไปใช้ในการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าในภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ ในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา และได้นำไปใช้ในหน่วยงานที่ให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายองค์กร เช่น ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่สถาบันพัฒนาอาชีพ โรงเรียน

ชุมชน สถาบันการศึกษาระบบเปิด และการศึกษาบางหลักสูตรในมหาวิทยาลัยทั้งระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา

ในปัจจุบัน การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ยังถือเป็นนวัตกรรมที่ยังต้องทำการศึกษาวิจัยให้มีความชัดเจน และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างจริงจังมากขึ้นสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองนั้นมีประวัติความเป็นมา ตั้งแต่ยุคของปรัชญาเมธีชาวกรีก เช่น โซเครตีส พลาโตและอริสโตเติล ตลอดจนในบางประเทศที่ถูกปกครองในยุคล่าอาณานิคม เช่น ในทวีปแอฟริกาหรือเอเชีย ตลอดจนในทวีปอเมริกา ทั้งนี้เป็นเพราะการขาดแคลนการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบให้แก่ประชาชนในประเทศดังกล่าว จึงก่อให้เกิดความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องหาทางเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของตนเอง อย่างไรก็ตามถ้าจะกล่าวถึงวิธีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองอย่างเป็นทางการ ก็จะมีเริ่มในศตวรรษที่ 19 ในสหรัฐอเมริกา โดยที่ได้มีการบันทึกและสนับสนุนการศึกษาด้วยตนเอง (self-education) ของประชาชนจำนวนมาก ส่วนในประเทศอังกฤษก็มีผู้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ “Self-Help” เพื่อให้กำลังใจและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของผู้เรียน

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองได้เป็นประเด็นหลักของการวิจัย โดยที่งานริเริ่มในเรื่องนี้เกิดจากการศึกษาวิจัยของ ซีริล ฮูล (Cyril O. Houle) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จำนวน 22 คน เขาได้จำแนกเหตุผลของการเข้ามาเรียนของผู้ใหญ่ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2538 : 8)

1. มุ่งหวังเอาผลการเรียนไปใช้ประโยชน์ (goal - oriented) ผู้เรียนต้องการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพ ไปใช้แก้ไขปัญหาหรือปรับปรุงการทำงานที่ปฏิบัติอยู่ การได้รับวุฒิปริญญาบัตรหรือปริญญาบัตรในสาขาวิชาที่เรียน สามารถทำให้เขาบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้

2. มุ่งหวังกิจกรรมการสังคม (activity - oriented) ผู้เรียนมีความต้องการได้พบเพื่อนใหม่ ได้รู้จักผู้คนมากขึ้น และมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมที่มีขึ้นในสถาบันการศึกษาผู้ใหญ่

3. มุ่งหวังทางด้านความรู้ (learning oriented) ผู้เรียนจะมีความมุ่งมั่นที่จะได้รับความรู้ความเข้าใจ (knowledge) เนื้อหาวิชานั้นจริงๆ ตลอดจนต้องการมีความชำนาญและทักษะต่างๆ ในเนื้อหาวิชาตามที่ตนเองสนใจ

ผู้เรียนในกลุ่มสุดท้าย จะเป็นผู้เรียนที่มีความเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสูง นักวิจัยชาวแคนาดาชื่อ อัลเลน ทัพ (Allen Tough) แห่งภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยโตรอนโต ซึ่งเคยเป็นนักศึกษาระดับปริญญาเอกภายใต้การให้คำปรึกษาของฮูล ได้พยายามศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง อย่างเป็นระบบ ภายหลังได้เขียนหนังสือเพื่อเสนอผลการศึกษาในเรื่องนี้ชื่อ “The Adults’ Learning Projects”

วิถีทางที่เป็นประโยชน์สำหรับเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนนับเป็นสิ่งจำเป็นและมีคุณค่าสูงยิ่งในทุกๆ สังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตามนักการศึกษาผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของกิจการ ตลอดจนคนธรรมดาสามัญ ต่างก็ประสบปัญหาว่าในการเรียนตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษานั้น ไม่สามารถสนองความต้องการส่วนบุคคลได้อย่างครบถ้วน จำเป็นต้องมาศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเองจากภายนอกโรงเรียน รวมทั้งได้ตระหนักว่าในบางเนื้อหาเราสามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างได้ผลดีกว่าการเรียนในโรงเรียนด้วยซ้ำ

จากระบบการศึกษาปัจจุบัน ได้มีการนำสื่อเทคโนโลยี และระบบจัดการใหม่ๆ มาใช้ เช่น การศึกษาระบบทางไกล การศึกษาระบบเปิด โครงการศึกษาอิสระ เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่นำแนวความคิดของการเรียนด้วยการนำตนเองมาใช้ในการจัดการศึกษาได้อย่างดี

นักวิจัยหลายๆ ท่านได้แสดงให้เห็นว่า การให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนด้วยตัวเอง เป็นวิธีการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งในการแสวงหาความรู้และทักษะใหม่ๆ ดังตัวอย่างจากลูกจ้างในที่ทำงาน (workplace employees) ซึ่งมีภาระหน้าที่การงานยุ่งมาก เขาก็สามารถแบ่งเวลาเพื่อการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นตามความสะดวกของตนเองในลักษณะการศึกษาด้วยตนเอง (self-study) หรือคนงานทางด้านเทคนิคซึ่งจะต้องยกระดับ (upgrade) ความรู้ ก็เข้าไปหาข้อมูลใหม่ๆ ได้จากศูนย์ข้อมูล (resource center) ด้วยตัวของเขาเองในเวลาที่เหมาะสมและเหมาะสม

ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

เนื่องจากเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ได้รับความสนใจจากนักการศึกษาจำนวนมาก แต่ก็มีนักวิชาการหลายๆ ท่านได้ให้ข้อคิดและเสนอข้อโต้แย้งในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. บรูคฟิลด์ (Brookfield, 1988) ได้นำเสนอทวิเคราะห์จำนวนมากเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เช่น การมีอคติและการเข้าครอบงำความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจากนักการศึกษาผู้ใหญ่บางคน นอกจากนั้นแล้วยังมีปัญหาคาดพื้นฐานทางทฤษฎีที่เหมาะสมในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง บรูคฟิลด์ยังให้ข้อเสนอแนะว่าการวิจัยในสาขานี้ส่วนมากจะวิจัยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพวกผิวขาวที่มีฐานะเศรษฐกิจระดับกลางเท่านั้น และเขายังเห็นว่าการวิจัยทางด้านนี้มีเฉพาะการวิจัยเชิงปริมาณเป็นส่วนมากในระยะแรก ตรงกันข้าม H.B. Long กลับพบว่างานวิจัยทางด้านนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research)

2. กุกลีเอลมิโน (Guglielmino, 1977) ได้นำเสนอ แบบวัดความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning Readiness Scale : SDLRS) และ ได้มีผู้นำไปใช้เพื่อการวิจัย

เรื่องการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นจำนวนมาก แต่ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเครื่องมือวิจัยที่ไม่สามารถจะนำไปใช้ได้กับกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่ม เนื่องจากไม่มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงที่เหมาะสมรวมทั้งกรอบแนวคิดและวิธีการวัดยังมีข้อบกพร่องบางประการ อย่างไรก็ตามกุกลีเอลมิโนและคณะ ก็ได้เขียนบทความชี้แจงกับบรรดานักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับแบบวัด “SDLRS” นี้ โดยยอมรับว่าเป็นเครื่องมือการวิจัยที่มีข้อจำกัดบางประการในด้านของการนำไปวัดกับคนกลุ่มใด และวิธีการนำไปใช้ แต่เขาก็พยายามชี้แจงว่า ถ้าหากนำไปใช้อย่างเหมาะสมก็เป็นการช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองยิ่งขึ้น เมื่อได้มีการพัฒนาเครื่องมือวิจัยเพิ่มขึ้นอีกในอนาคตก็จะช่วยให้การสอบวัดในเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

3. แคนดี้ (Candy, 1991) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองต้องอยู่ในสภาพหยุดนิ่งและจมนุ่มอับไปชั่วขณะ เป็นเพราะการขาดแนวคิดทางทฤษฎีที่สอดคล้องกันนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความสับสนในด้านนิยามศัพท์และความหมายของคำที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเกิดจากการใช้รูปแบบในการวิจัยที่ยังไม่เหมาะสม

แนวโน้มของการวิจัยด้านการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

1. แนวโน้มของการวิจัย จากการวิจัยด้วยเทคนิค เดลฟาย (Delphi) สามารถพบปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกันใน 3 ประเด็นสำคัญ (Confessore and Confessore, 1992) คือ

- 1) ความเป็นไปได้ของการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองนี้ เหมาะสมกับการฝึกอบรมพนักงานในด้านอุตสาหกรรมโรงงานอย่างมาก

- 2) ช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองและการศึกษาทางไกล

3) นักวิจัยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นในองค์ประกอบ ด้านสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการให้คำอธิบายทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางด้านสังคม ทางด้านจิตวิทยา ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองทั้งสิ้น

2. ประเด็นของการวิจัย แม้ว่าจะได้มีผู้ทำการวิจัย การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองไปแล้วเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีประเด็นสำคัญๆ ที่ควรได้นำไปสู่กระบวนการวิจัย ดังนี้

1) การวิจัยเพื่อค้นหาว่าองค์กรต่างๆ และ นักการศึกษาจะสามารถช่วยอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ทั้งนี้โดยไม่ไปละเมิด (รบกวน) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของผู้เรียน เช่น ผู้เรียนควรจะได้รับ的帮助เหลืออย่างไร การตั้งคำถามเชิงพินิจพิเคราะห์ การสะท้อนกลับสิ่งที่ผู้เรียนกำลังเรียนอยู่

2) การวิจัยเพื่อค้นหาความสำคัญของการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองในโครงการการศึกษาทางไกล

3) การออกแบบการวิจัยและวิธีการวิจัยเพื่อให้ทราบ ถึงสมรรถวิสัยที่จำเป็นของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการพัฒนาสมรรถวิสัยเพื่อการเรียน คุณภาพของแหล่งทรัพยากรที่ใช้ในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

4) วิธีการตรวจสอบและรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ (มาตรฐาน) ของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

5) บทบาทที่เหมาะสมสำหรับนักการศึกษา และสถาบันของการศึกษาในการมีความสัมพันธ์ต่อผู้เรียน เพื่อช่วยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองที่เหมาะสม

6) วิธีการประเมินผลผู้เรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การพัฒนา วิธีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองให้มีคุณค่าและมีประสิทธิผลยิ่งขึ้น

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์

บรรณานุกรม

- สุวรรณ วัฒนวงศ์. จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2538.
- _____. การวิจัยและประเมินผลการศึกษาผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2542.
- Brockett R.G., and R. Hiemstra. **Self - directon in Adult Learning : Perspectives in Theory, Research, and Practice.** London : Routledge, 1991.
- Brookfield, S.D. **Understanding and Facilitating Adult Learning : a Comprehensive Analysis of Principles and Effective Practices.** San Francisco : Jossey - Bass, 1986.
- Candy, P.C. **Self - direction for Lifelong Learning : A Comprehensive Guide to Theory and Practice.** San Francisco, California : Jossey - Bass, 1991.
- Confessore. G.J. and S.J. Confessore **In search of Consensus in the study of Selfdirected learning.** in : Long H B (ed.) 1992.
- Guglielmino, L.M. **Development of the Self - directed learning readiness scale.** (Doctoral dissertation, University of Georgia) **Dissertation Abstracts International.** 1978 38 : 6467 A, 1977.
- Hiemstra, R. (ed.) **Creating Environments for Effective Adult Learning. New Directions for Adult and Continuing Education,** No. 50. San Fransisco, California : Jossey - Bass, 1991.
- Knowles, M.S. **Self - directed Learning : A Guide for Learners and Teachers.** Chicago : Association Press, 1975.
- Tuijnman, A.C. (ed.) **International Encyclopedia of Adult Education and Training.** 2 nd. ed. Oxford, U.K. : Pergamon, 1996.

ศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่

ความหมาย

ศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) หมายถึง “ศิลปะและวิทยาศาสตร์ในการช่วยสนับสนุนให้ผู้ใหญ่ ได้เกิดการเรียนรู้ที่ดี และเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยทฤษฎี กระบวนการนวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาผู้ใหญ่” (Titmus et al. 1979)

Andragogy มาจากภาษากรีก 2 คำรวมกัน คือ andros แปลว่า man ซึ่งหมายถึง ผู้ใหญ่ รวมกับคำว่า agein แปลว่า to lead หรือ การนำรวมแล้วแปลว่าการนำหรือการจัดการ ศึกษาให้กับประชาชนวัยผู้ใหญ่ (to lead or to educate adults) (Krajnc. 1989 : 19)

ความเป็นมา

การจัดการศึกษาดังแต่อดีตมามักจะมุ่งไปที่เด็กและเยาวชนเป็นเป้าหมายสำคัญ ศิลปวิทยาว่าด้วยการสอนเด็กและเยาวชนนี้นักการศึกษารู้จักกันในชื่อ pedagogy ในภาษาไทยแต่เดิมเรียกว่า “วิชาครู” ต่อมาเรียกว่า “ศึกษาศาสตร์” หรือ “ครูศาสตร์” ซึ่งจุดเน้นก็อยู่ที่การสอนเด็กและเยาวชนในระบบโรงเรียน

การศึกษาผู้ใหญ่ เพิ่งได้รับความสนใจในภายหลัง นักการศึกษาผู้ใหญ่ต่างตระหนักดีว่าการเรียนการสอนผู้ใหญ่ นั้น มีความแตกต่างไปจากการเรียนการสอนเด็ก จึงได้พัฒนาศิลปะการเรียนการสอนผู้ใหญ่ขึ้นมา เรียกว่า Andragogy ศัพท์คำนี้ใช้กว้างขวางในประเทศตะวันตก สำหรับในประเทศไทย เป็นที่รู้จักกันเฉพาะในหมู่นักการศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น ยังไม่แพร่กระจายไปสู่สังคมการศึกษาโดยรวม

ศัพท์คำว่า Andragogy นำมาใช้ในวงการการศึกษาผู้ใหญ่ครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1924 โดย E. Rosenstock แห่งภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่

มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ต่อมาในปี ค.ศ. 1951 คำนี้ปรากฏเป็นชื่อหนังสือของ H. Hanselmann ที่ว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศสวีเดน

คำนี้ยังใช้จำกัดอยู่ในบางประเทศในยุโรป ได้แก่ โปแลนด์ เยอรมนีตะวันตก เยอรมนีตะวันออก เนเธอร์แลนด์ เชกโกสโลวะเกีย และยูโกสลาเวีย นอกจากนี้ยังปรากฏ ในเอกสารทางวิชาการขององค์การยูเนสโก สำหรับในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ โดยทั่วไปยังรู้สึกต่อต้านการใช้ศัพท์คำนี้อยู่ แต่กลับนำไปใช้ในวงการการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา และแคนาดา ในสหรัฐอเมริกานำโดย Malcolm Kowles แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก และในแคนาดา นำโดย Roby Kidd แห่งภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยโทรอนโต

ความจำเป็นที่ต้องบัญญัติคำว่า Andragogy มาใช้ เพราะนักการศึกษาผู้ใหญ่ได้ตระหนักว่าในการเรียนการสอน ผู้ใหญ่นั้น จะมีลักษณะแตกต่างไปจากการเรียนการสอนเด็กอย่างมากเทคนิคและวิธีการต่างๆ หลายอย่างใน “วิชาครู” ที่มี ไม่สามารถใช้กับการเรียนการสอนผู้ใหญ่ได้ จำเป็นต้องค้นคว้าหาเทคนิคและวิธีการที่ใช้ได้ผลดีกับผู้ใหญ่ ขึ้นมา ผลการศึกษา ค้นคว้าจึงเกิดเป็นศาสตร์ด้านการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น

ในวัยผู้ใหญ่ นั้น ได้พัฒนาข้ามพ้นวัยเด็กและเยาวชน มาแล้ว ก้าวมาสู่ความมีวุฒิภาวะทั้งด้าน สรีรวิทยาและจิตวิทยา เป็นผู้มีความรับผิดชอบมีตำแหน่งหน้าที่ในสังคม มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น บทบาทและหน้าที่ของผู้ใหญ่แตกต่างไปจากเด็ก ได้ผ่านประสบการณ์ต่างๆมามากกว่าเด็ก การจูงใจและความต้องการในการเรียนรู้ก็แตกต่างไปจากเด็ก เงื่อนไขด้านเวลา ทักษะคิดต่อชีวิต มุมมองด้านอาชีพ มุมมองต่อสังคมก็แตกต่างไปจากเด็ก

นอกจากนี้ความแตกต่างในวัยผู้ใหญ่เองก็มีอย่างมาก เหลือคณานับ ตัวแปรหรือปัจจัยที่นำมาศึกษากับผู้ใหญ่จึงมีมากกว่าและต่างไปจากการศึกษาเด็ก ศาสตร์ด้านการศึกษาผู้ใหญ่จึงจำเป็นต้องพัฒนาขึ้นมาเพื่อจะได้มีความเข้าใจต่อธรรมชาติ และพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ เพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่ได้มีการศึกษาและการพัฒนาที่เหมาะสม

ความสัมพันธ์กับคำว่าการศึกษาผู้ใหญ่

ศัพท์ 2 คำนี้ คือ การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) กับ ศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ใช้ในความหมายเดียวกัน หรือใช้แทนกันในการสื่อความหมายทางวิชาการโดยทั่วไป แต่ในหมู่นักวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ถือว่าศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาผู้ใหญ่

การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นชื่อวิชาการแขนงหนึ่ง รวมอยู่ในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ส่วนศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่ เน้นหนักในเรื่องเทคนิคการเรียนการสอน และการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ ประกอบด้วยเนื้อหาหลัก 2 ส่วนคือ (1) จิตวิทยา และความเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียนในวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ และ (2) วิธีการที่จะช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

โครงสร้างด้านเนื้อหาวิชา

ในประเทศที่ใช้คำศัพท์ Andragogy ในการศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีการแบ่งแยกเนื้อหาวิชาออกเป็นแขนงย่อยๆ (andragogical subdisciplines) ออกไปหลายเนื้อหา โดยทั่วไปจะมีเนื้อหาเหล่านี้คือ

ศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่พื้นฐาน (basic andragogy) ว่าด้วยหลักการและแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาผู้ใหญ่ นิยามและคำศัพท์ที่จำเป็นที่ใช้ในกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ รวมทั้งการจัดหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับบุคลากรที่ไปทำงานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ในบทบาทต่างๆ เช่น ครูผู้สอน ครูฝึก นักวิจัย นักปฏิบัติการในชุมชน

ศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่ เปรียบเทียบ (comparative andragogy) เป็นการศึกษาค้นคว้าในวงกว้าง โดยการพิจารณาปัจจัยต่างๆ ด้วยการเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม เปรียบเทียบระหว่างเชื้อชาติ ประเทศ และภูมิภาคต่างกัน

แนวความคิดเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิต (lifelong education) ที่ใช้อยู่ในวงการศึกษาผู้ใหญ่มาเป็นเวลานาน ก็เป็นแนวความคิดหนึ่งของสาขาวิชา พยายามศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดและวิธีการที่จะช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้พัฒนาทักษะ เสริมสร้างทัศนคติที่เหมาะสม และปลูกฝังค่านิยมที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลโดยส่วนรวม บูรณาการระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้กับกิจกรรมอื่นๆ ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ ความแตกต่างของสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจฐานะของประชาชนวัยและประสบการณ์ของผู้ใหญ่ ภาพลักษณ์ของตนเอง (selfimage) ความต้องการและความพร้อมในการเรียนรู้ ทัศนคติต่อการเรียน ความสามารถในการเรียน เนื้อหาและวิธีการใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

นอกจากนี้ เนื้อหาวิชายังเกี่ยวโยงกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ในสภาพการณ์ต่างๆ เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ในโรงงาน (industrial andragogy) การศึกษาผู้ใหญ่ในกองทัพ (military andragogy) การศึกษาผู้ใหญ่ในบริบททางสังคม (social andragogy) การศึกษาผู้ใหญ่ในทัณฑสถาน (penological andragogy) การศึกษาผู้ใหญ่สำหรับชีวิตครอบครัว (family andragogy) การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (gerontological andragogy) เป็นต้น

ในการพัฒนาความรู้ในแขนงต่างๆนี้ จำเป็นต้องพัฒนากระบวนการวิจัยขึ้นมา โดยปรับเทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์ให้มีความเหมาะสมกับลักษณะและธรรมชาติของผู้ใหญ่แต่ละกลุ่มแต่ละช่วงวัยมากขึ้น

ประเด็นปัญหาการนิยามความหมายของผู้ใหญ่

ประเด็นปัญหาที่ยังไม่สามารถตกลงตรงกันได้ประการหนึ่งของ Andragogy ได้แก่ นิยามคำว่า “ผู้ใหญ่” ว่าหมายถึงคนกลุ่มใด ซึ่งยังไม่มีมติที่เป็นเอกฉันท์ แต่ละสังคม แต่ละสถาบัน แต่ละองค์การ มีเกณฑ์ของตนเอง บางครั้งถืออายุเป็นเกณฑ์ อาจถือ 18 ปี หรือ 21 ปี แล้วแต่กฎหมายของแต่ละประเทศ นักวิชาการบางคนใช้เกณฑ์ทางจิตวิทยาโดยนิยามคำว่า “ผู้ใหญ่” หมายถึงบุคคลที่มีวุฒิภาวะในทางอารมณ์ สังคม และสติปัญญา นิยามดังกล่าวในบางครั้งก็มีความซับซ้อน คลุมเครือ ทั้งนี้เพราะมีการเชื่อมโยงไปถึงเรื่องวุฒิภาวะ (maturity) กับสภาวะทางสังคม และเศรษฐกิจ แล้วยังไปเชื่อมโยงกับเรื่องการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียนอีกด้วย

ในประเทศทางยุโรปและอเมริกา โดยทั่วไปจะถืออายุเป็นเกณฑ์ คือ อายุ 18 ปี ขึ้นไปสามารถเข้าศึกษาในหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ได้เพราะจบการศึกษาขั้นต้น (ประถม-มัธยม) จากโรงเรียนมาแล้ว ดังนั้น วุฒิภาวะของบุคคลจึงไม่ใช่เกณฑ์ตัดสินชี้ขาดเลยทีเดียว

ในการศึกษาผู้ใหญ่ถือว่าการศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ความต้องการด้านการศึกษาในแต่ละช่วงวัยจึงถูกกำหนดทั้งโดยความต้องการของส่วนบุคคลและความต้องการของสังคม โดยหลักการทั่วไป คนที่ยังไม่มีวุฒิภาวะ ย่อมต้องการได้รับการศึกษามากกว่าผู้ที่มีวุฒิภาวะ แต่ในความเป็นจริงจะพบว่า ผู้ที่มีวุฒิภาวะสูงกลับมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มากกว่าผู้ที่ไม่มีความวุฒิภาวะหรือในสภาพสังคมทั่วไปจะพบว่า คนที่ได้รับการศึกษามากยิ่งต้องการเรียนรู้มากขึ้น ตรงกันข้าม คนที่ได้รับการศึกษาน้อยกลับยังไม่สนใจต่อการศึกษาหรือการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ การจงใจให้ผู้ใหญ่สนใจการศึกษาหรือการปรับทัศนคติของผู้ใหญ่ จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าประสิทธิภาพการเรียนรู้เสียอีก

สำหรับประเทศไทย การนิยามคำว่า “ผู้ใหญ่” ถ้าถือตามกฎหมาย ก็หมายถึง ผู้มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ถือว่าบรรลุนิติภาวะ ในบางกิจกรรม เช่น ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในกฎหมายกำหนดอายุ 18 ปีขึ้นไป ในทางพระพุทธศาสนา กำหนดให้ผู้ชายที่อายุครบ 20 ปี สามารถบวชเป็นพระภิกษุได้ ถ้าต่ำกว่านั้นต้องบวชเป็นสามเณร

ในทางการศึกษา ต้องแยกพิจารณาเป็น 2 ชั้น ชั้นแรกในทางปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดว่าผู้ที่มีอายุครบ 14 ปีบริบูรณ์ คือ ข่างเข้าปีที่ 15 มีคุณสมบัติที่จะเข้าเรียนหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ได้ ชั้นที่สอง ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าในสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ ในสถาบันอุดมศึกษา จะถือเอากลุ่มอายุตั้งแต่วัยรุ่นตอนปลาย คืออายุ 18 ปี ขึ้นไป จนถึงวัยผู้สูงอายุ

ในการศึกษาค้นคว้าด้าน Andragogy ที่ถือปฏิบัติเป็นสากล จะแบ่งช่วงวัยของผู้ใหญ่ออกเป็น 3 กลุ่มอายุ ตามระดับของพัฒนาการด้านสรีรวิทยา และจิตวิทยา ดังนี้

1. ผู้ใหญ่วัยต้น (early adulthood) อายุระหว่าง 18 - 35 ปี โดยประมาณ
2. ผู้ใหญ่วัยกลาง (middle adulthood) อายุระหว่าง 35 - 60 ปี โดยประมาณ
3. ผู้ใหญ่วัยสูงอายุ (late adulthood) อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

วงจรกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่

การจัดกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ต้องพิจารณาโดยเชื่อมโยงกับองค์ประกอบหลายอย่างเป็นต้นว่า ปัจจัยด้านเวลา ภารกิจและอาชีพการงาน บทบาทในสังคม ช่วงวัย สุขภาพ ความคาดหวังของชุมชน ค่านิยมและประเพณีของท้องถิ่น สภาพแวดล้อมเงื่อนไขทางการเมือง ทรัพยากร และบุคลากรที่มี ดังนั้นการจัดหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ จึงไม่สามารถกำหนดเป็นแบบแผนตายตัวเหมือนกับ

หลักสูตรที่ใช้ในระบบโรงเรียนได้ แต่หลักสูตรและ กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ต้องมีความยืดหยุ่น มีความ หลากหลาย เพื่อให้ผู้ใหญ่สามารถเลือกกิจกรรมที่ตนเองสนใจ และมีความเหมาะสม การจัดกิจกรรมจึง ต้องยึดผู้เรียนเป็นหลัก แล้วปรับหลักสูตรและ กิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียน

แนวความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตถูก นำมาใช้เป็นกรอบในกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ตั้งแต่ ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 1950 คือ พยายามจัด กิจกรรมและบริการเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าร่วมได้ตลอดอายุขัย

ภายใต้กรอบใหญ่คือ การศึกษาตลอดชีวิตนี้เอง กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ จึงเป็นวงจรการศึกษาระยะสั้น ที่นักการศึกษาผู้ใหญ่เรียกว่า andragogical cycle คือแต่ละหลักสูตรหรือแต่ละกิจกรรมถือเป็น 1 วงจร ที่มีความเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ในตัว แต่ละวงจรอาจ ใช้เวลาสั้น ๆ 1 - 3 ชั่วโมงหรือ 3 วัน, 5 วัน, 7 วัน จนกระทั่ง 3 เดือน หรือ 6 เดือน ก็ได้ขึ้นอยู่กับ เนื้อหาของกิจกรรมนั้น ๆ

ในวงจรของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่โดยทั่วไป จะแบ่ง เป็น 5 ขั้นตอน คือ

- (1) การวิเคราะห์ความต้องการด้านการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย
- (2) การออกแบบหลักสูตรโดยเลือกเนื้อหา และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
- (3) การจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ โดยพิจารณา เรื่องตารางเวลา และรูปแบบการเรียน
- (4) ดำเนินการเรียนการสอนตามแผน และ
- (5) การประเมินผล

ในการดำเนินการ อาจใช้บุคลากรคนเดียวกัน หรือกลุ่มเดียวกันทำทุกขั้นตอน หรือใช้บุคลากร แต่ละชุดทำแต่ละขั้นตอนก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติ ในขั้น ที่ 1 - 3 จะใช้บุคลากรประจำ ส่วนขั้นที่ 4 - 5 จะใช้ วิทยากรจากภายนอก ทั้งนี้เพราะหน่วยที่จัดการศึกษา

ผู้ใหญ่จะมีบุคลากรประจำจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะทำ หน้าที่วางแผนและการประสานงาน ส่วนวิทยากรจะ ใช้ผู้รู้ชำนาญการเฉพาะแขนง เพราะเนื้อหาที่ผู้ใหญ่ สนใจเรียนมีความหลากหลายเกินกว่าที่จะหาบุคลากร ประจำมาทำการเรียนการสอนได้ครบถ้วน จำเป็นต้อง จัดหาวิทยากรภายนอกเพราะมีความเป็นไปได้มากกว่า

สภาพปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

พัฒนาการในด้านศิลปวิทยาการศึกษาผู้ใหญ่ใน ปัจจุบัน ดำเนินการ 2 แนวทาง แต่ละแนวทางมีความ เป็นอิสระต่อกัน แต่มีการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกัน และกัน ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าด้านทฤษฎี ส่วนใหญ่ จะดำเนินการในภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ ในสถาบัน อุดมศึกษา มีการศึกษาค้นคว้า วิจัยให้การอบรม และ ผลิตบุคลากรที่จะไปทำงานด้านการศึกษาผู้ใหญ่ และ การศึกษานอกระบบ นอกจากนี้ตามโรงพยาบาลจะมีการศึกษาค้นคว้าและให้บริการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ วิทยาการด้านนี้กำลังอยู่ในความสนใจของสังคมและ แสดงแนวโน้มว่าจะได้รับความสนใจและ มีความ จำเป็นมากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาผู้ใหญ่ในภาคปฏิบัติ ดำเนิน การในรูปของการฝึกอบรม การเสวนา การสัมมนา ทางวิชาการ กิจกรรมนันทนาการ การฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการ กิจกรรมเพื่อสุขภาพ การจัดทัศนศึกษา กิจกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นบริการการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัยทำงาน และสำหรับผู้สูงอายุ หน่วยที่ จัดบริการมีทั้งสถาบันการศึกษา องค์กรของรัฐ องค์กรเอกชน ตลอดถึงชุมชน ลักษณะของกิจกรรมนับ วันจะเพิ่มความหลากหลายยิ่งขึ้น หลายกิจกรรม เป็น บริการที่จัดให้เปล่าหลายกิจกรรมได้รับความ สนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐบาล และหลาย กิจกรรมดำเนินการในเชิงธุรกิจ ซึ่งนับวันจะมีความ จำเป็นและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- Hanselmann H., **Andragogy**. Zurich : Rotapfel, 1951.
- Husen, T. **The Learning Society**. London : Methuen, 1974.
- Kidd, J.R. **How Adults Learn**. New York : Association Press, 1973.
- Knowles, M.S. **The Modern Practice of Adult Education : From Pedagogy to Andragogy**.
New York : Association Press, 1980.
- Drajnc, A. **The Identification of Educational Values as a Factor in Adult Education : A
Cross-national Approach**. Ontario Institute for Studies in Education, Department of
Adult Education, 1973.
- Titmus, C.J. **Strategies for Adult Education : Practices in Western Europe**. Milton Keynes
: Open University Press, 1981.